Sosiaali- ja terveysministeriö
4.12.2024

VASTAUS SOSIAALI- JA TERVEYSVALIOKUNNAN 4.12.2024 VIRKA-ARVIOPYYNTÖÖN

Sosiaali- ja terveysvaliokunta on 4.12.2024 pyytänyt sosiaali- ja terveysministeriöltä ja valtiovarainministeriöltä virka-arviota HE 122/2024:een sisältyvän 2 §:n 3 momentin poistamisen kustannusvaikutuksista hyvinvointialueille talousarvion käsittelyä varten.

Lisäksi valiokunta pyytää sosiaali- ja terveysministeriöltä selvitystä siitä, miten HE 122/2024:een sisältyvä 2 § poikkeaa vahvistetun lain (L 675/2023) 2 §:stä, jos siitä poistetaan ehdotettu 3 momentti.

Kustannusvaikutukset

Vammaispalvelulain 675/2022 toimeenpanokustannuksiksi arvioitiin keväällä 2023 JTS:ssa noin 25 M€ vuodessa. Lisäksi valtiovarainministeriö varasi kehykseen oman arvionsa perusteella lain toimeenpanoa varten 100 M euron lisämäärärahan. Tätä ei kuitenkaan kohdennettu hyvinvointialuemomentille.

HE 122/2024 valmistelussa soveltamisalan tarkentamisen jälkeen vuositason lisäkustannusten suhteessa voimassa olevaan lainsäädäntöön on arvioitu olevan noin 30 M€. Tämä sisältää kustannustason nousun ja eduskunnan tekemät muutokset suhteessa HE:een 191/2022.

Vammaispalvelujen kokonaiskustannukset olivat hyvinvointialueilla vuonna 2023 n. 2,5 mrd €.

Eduskunnassa tulisi talousarvioesityksen käsittelyn yhteydessä sovittaa yhteen nyt tehtävä lainsäädäntömuutos hyvinvointialueiden rahoituksen kanssa. Jotta alueet kykenevät toimeenpanemaan lakisääteiset velvoitteensa, niille tulee kohdentaa riittävä rahoitus. Hyvinvointialueiden lakisääteisiä velvoitteita muutettaessa vaikutus on otettava huomioon myös määrärahatasossa. Lakiehdotuksen 2 §:n 3 momentin poistamisen lopullinen vaikutus selviää vasta toimeenpanossa (soveltaminen ja muutoksenhaku). Toisaalta soveltamisalasäännöksen 1 momentti rajaa itsessään lain toimeenpanoa erityislakina. Myös palvelujen maksuttomuuden ja asiakkaan edun suhdetta koskeva esitetty sääntely hillitsee osaltaan kustannuspainetta. Sekä 3 momentilla että ilman tietty henkilö saa joko sosiaalihuoltolain mukaisen palvelun tai vammaispalvelulain mukaisen palvelun. HE 122/2024:een sisältyvän 2 §:n 3 momentin poistaminen voi kuitenkin varovaisuusperiaatteen näkökulmasta edellyttää lisärahoitusta vuoden 2025 talousarvioon.

Elämänvaihetta koskevan säännöksen poistumisen mahdollisten vaikutusten arviointi sisältää paljon epävarmuuksia, joten euromääräistä arviota ei ole tällä aikataululla ennen lain voimaantuloa mahdollista tehdä. Alla kuvatussa kustannusvaikutusesimerkeissä on pohdittu lähinnä vammaispalvelulain suhdetta ikääntyneiden palveluihin. Suomessa on 75 vuotta täyttäneitä noin 600 000. Palvelujen peittävyys (ml. omaishoito) on noin 25 % koko maan tasolla eli noin 150 000 ikääntynyttä on sosiaalihuollon palvelujen piirissä. Ikääntyneiden palvelujen kustannukset olivat noin 5,9 mrd €. Asiakasmaksut kattavat näiden palveluiden kustannuksista noin 13 % (0,8 mrd e)

Elämänvaihetta koskevan momentin poistaminen voi joissakin tilanteissa johtaa punnintaan, myönnetäänkö esimerkiksi iäkkään henkilön tarvitsema palvelu vammaispalvelulain vai sosiaalihuoltolain perusteella. Tällöin soveltamisalaa voidaan virheellisesti tulkita väljemmin. Mikäli sosiaalihuoltolain palvelun sijaan asiakas saisi palvelunsa vammaispalvelulain perusteella, kustannusvaikutukset syntyisivät lähinnä siitä, että asiakasmaksutuotto jäisi saamatta.

Määriä on ennakkoon mahdotonta arvioida, mutta alla on esimerkkilaskelmia.

1. liikkumisen tuki: sosiaalihuoltolain mukaisen palvelun sijasta vammaispalvelulain mukainen palvelu
    - 500 henkilöä: 0,25 miljoonaa euroa
    - 1 000 henkilöä: 0,5 miljoonaa euroa

2. kotihoidon palvelun sijasta henkilökohtaisen avun palvelu:
    - 500 henkilöä: 1 miljoonaa euroa
    - 1 000 henkilöä: 2 miljoonaa euroa
3. henkilökohtainen apu osallisuuteen:
    - 50 henkilön lisäys: 0,5 miljoonaa euroa
    - 100 henkilön lisäys: 1 miljoona euroa

Säännösten vertailu

Miten HE 122/2024:een sisältyvä 2 § poikkeaa vahvistetun lain (L 675/2023) 2 §:stä, jos siitä poistetaan ehdotettu 3 momentti?

Nyt käsiteltävänä oleva hallituksen esitys sisältää kaksi olennaista muutosta hyväksyttyyn lakiin nähden.

1. Vammaispalvelulain mukaisia palveluja järjestetään vammaispalvelulain soveltamisalasäännöksen mukaan vain, jos ensisijaisessa lainsäädännössä tarkoitetut palvelut eivät ole sopivia ja riittäviä. Tarkoituksena on selkeyttää sitä, että palvelujen saatavuus ei käytännössä ohjaa lain valintaa, vaan se, millainen oikeus palvelun saamiseen henkilöllä yleis- tai erityislain mukaan on. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että henkilö ei saisi lainkaan tarvitsemaansa apua, tukea, hoitoa ja huolenpitoa, vaan hyvinvointialueilla on sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislain perusteella velvollisuus järjestää myös yleislain mukaiset palvelut asiakkaiden tarpeiden mukaisesti.

2. Asiakkaan edun arvioinnissa ei oteta huomioon palvelusta määrättävää maksua. (SHL 4 §:ään esitetty muutos). Muutos auttaa pitämään erillään palvelutarpeen arvioinnin ja asiakasmaksuista tehtävät päätökset. Säännös auttaa säilyttämään vammaispalvelulain vammaisille henkilöille tarkoitettuna erityislakina.

Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että nimenomaisen elämänvaiheita koskevan säännöksen poistaminen soveltamisalapykälästä ei tarkoita sitä, etteikö asiakaan palvelutarpeen arviointia ja asiakassuunnitelmaa tehtäessä pitäisi ottaa huomioon henkilön elämänvaihe ja elämäntilanne. Näin tehdään jo olemassa olevan lain perusteella. Ministeriö toteaa myös, että lain toimeenpanon ohjauksessa ja koulutuksessa sekä THL:n vammaispalvelujen käsikirjassa on tarkoitus ohjata vammaispalvelulain soveltamista tiukasti siten, että se säilyy vammaisille henkilöille tarkoitettuna erityislakina.